

ENES PELIDIJA
(Sarajevo)

OSVRT NA LIČNOST I DJELO dr. HAZIMA ŠABANOVIĆA

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, osmanistika, historijski izvori, Hazim Šabanović, biografija, bibliografija.

Među najistaknutijim osmanistima XX stoljeća ne samo u Bosni i Hercegovini nego i široj regiji ime dr. Hazima Šabanovića zauzima jedno od prvih mjesta. Ugled velikog naučnika kojeg je za života stekao i koji se održao u naučnim krugovima sve do danas, rezultat je njegovog velikog opusa u osmanistici. O tome svjedoče prijevodi osmanskih deftera i druge izvorne arhivske građe, kao i brojne studije, te radovi koje je preveo i napisao ovaj istinski erudita. Koliko je bio poštovan i cijenjen među kolegama u osmanistici, govori i podatak da su mu prijevodi deftera i knjige štampane u uglednim izdavačkim kućama, a brojni prijevodi osmanskih dokumenata i radovi publikovani su u najpoznatijim stručnim časopisima.

Kada su u pitanju stvaraoci ne samo ove nego i drugih naučnih disciplina, šira javnost, a posebno mlađe generacije vrlo često ne znaju ni njihove osnovne biografske podatke.¹ Ovdje ćemo skrenuti pažnju na neke manje poznate podatke iz biografije Hazima Šabanovića.

Iz njegovog radnog dosjea vidimo da je neposredno po sticanju fakultetske diplome prvo zaposlenje imao kao sudski pripravnik u Ministarstvu pravosuđa 1941. godine.² Iste godine zapošljava se kao kustos

¹ Vidjeti: *Orijentalni institut u Sarajevu 1950.-2000.*, Sarajevo 2000. godine, str. 110 (dalje: *Orijentalni institut*); Salih H. Alić, "Hazim Šabanović", *Prilozi za orijentalnu filologiju XXII-XXIII/1972-73*, Sarajevo 1976, str. 7; Muhamed Hadžijahić, "Dr. Hazim Šabanović", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga I, Sarajevo 1972, str. 136.

² *Orijentalni institut*, str. 110.

u odjeljenju Turskog arhiva Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Tu je započeo svoj istraživački i naučni rad, slijedeći tradiciju ove naučne institucije i istaknutih prethodnika koji su u ovom odjeljenju arhiva radili od njegovog osnivanja, kao što su bili: šejh Sejfudin Kemura, dr. Vladimir Ćorović, Fehim-ef. Spaho i dr. Safvet-beg Bašagić. Na mjestu kustosa ostaje sve do 1945. godine. Malo je poznato da je Hazim Šabanović u tom periodu imenovan i za sekretara Odbora za pomoć muhadžirima iz jugoistočne Bosne i Sandžaka. U tom svojstvu razgovarao je sa prispjelim izbjeglicama i zapisivao njihova svjedočenja o četničkom genocidu u 1941., 1942. i 1943. godine.³

Poslije završetka Drugog svjetskog rata i kratkotrajne nezaposlenosti zbog ranijeg prohrvatskog stava i pisanja o genocidu nad muslimanima u dolini rijeke Drine od četničkih formacija Draže Mihailovića i Pavla Đurišića, Šabanović je bio suđen na zatvorsku kaznu.⁴ Od 1946. godine obavlja posao arhiviste u Glavnom narodnom odboru Sarajeva. Tu radi na uređenju Arhiva grada Sarajeva.⁵ Dvije godine kasnije (1948.) zasnovao je radni odnos kao službenik Gazi Husrev-begove biblioteke gdje je radio na izradi kataloga. Iako je već poslije nekoliko mjeseci, iste 1948. godine, u zvanju arhiviste prešao da radi na Pravni fakultet u Sarajevu, sa zadatkom da prikuplja i obrađuje osmanske dokumente za pravnu historiju,⁶ za Gazi Husrev-begovu biblioteku ostao je vezan cijelog života. Od 1966. godine pa sve do smrti bio je član Savjeta Gazi Husrev-begove biblioteke, te svojim prijedlozima i sugestijama znatno unaprijedio njen rad.⁷

Neposredno po osnivanju Orijentalnog instituta u Sarajevu 1950. godine, u ovoj naučnoj instituciji zasnovao je radni odnos kao asistent, a uskoro je imenovan za šefa Lingvističko-književnog odsjeka. Zbog dotadašnjeg prevodilačkog i naučnog rada, kao i iskazanih rezultata u radu, Hazim Šabanović je 1952. godine biran u zvanje naučnog saradnika, a ubrzo je postao šef Istorijskog odjeljenja. Zbog ugleda kao cijenjenog osmaniste čija su se djela i radovi citirali od strane najuglednijih naučnika ne samo sa prostora ex-Jugoslavije nego i u široj regiji,

³ Ta svjedočanstva se čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu: *Tri knjige o službenim dokumentima o stradanju bosanskih muslimana u ovom ratu (1941-1943)*, str. 131-141. Vidjeti: Edib Hasanagić, *Pljevljak Muhamed Hadžismailović*, Podgorica, 2010. godine, str. 57.

⁴ Muhamed Filipović, *U traganju za ljudima i zavičajem, portreti značajnijih Bosanaca XX vijeka*, Sarajevo 2007, str. 273.

⁵ *Orijentalni institut*, str. 110; Salih H. Alić, "Hazim Šabanović", str. 7.

⁶ Isto.

⁷ M. Hadžijahić, "Dr. Hazim Šabanović", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, str. 136.

kao i odgovornosti prema svakom preuzetom poslu, u Orijentalnom institutu mu je povjerena dužnost člana redakcije časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju*, a od broja VIII-IX/1958-9 pa sve do broja XVIII-XIX/1968-69 njegovog urednika, kao i odgovornog urednika brojeva XIV-XV/1964-65 i XVI-XVII/1966-67.⁸ Zahvaljujući, između ostalih, i Hazimu Šabanoviću, ovaj časopis je stekao ugled poznatog i cijenjenijeg časopisa iz orijentalno-osmanskih disciplina ne samo na prostorima tadašnje jugoslavenske države i šire regije jugoistočne Evrope nego i u svijetu.

U vremenu od 1953. do 1957. godine, ne napuštajući stalni radni odnos u Orijentalnom institutu u Sarajevu, Hazim Šabanović je kao spoljni saradnik držao nastavu iz predmeta *Turski jezik i Turska diplomatika i paleografija* na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gdje je 1956. godine odbranio i doktorsku disertaciju pod naslovom *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*. Dvije godine kasnije u Orijentalnom institutu biran je u zvanje višeg naučnog saradnika, a već 1962. godine i u naučnog savjetnika – najviše naučno zvanje.⁹

Hazim Šabanović je uistinu cijeli život posvetio nauci. Radeći na arhivskim istraživanjima i otkrivanju novih dokumenata, u Istanbulu ga zatiče smrt 22. 3. 1971. godine. Prema vlastitoj želji ukopan je u rodnim Porječanima gdje mu je, u prisustvu velikog broja kolega i prijatelja, klanjana i dženaza. Tako je u 55. godini života i u vrijeme najvećeg stvaralačkog zamaha otišao sa ovog svijeta nesumnjivo jedan od najvećih i najcjenjenijih osmanista iz Bosne i Hercegovine.¹⁰

STVARALAČKI OPUS

Hazim Šabanović je bio dobar poznavalac osmansko-turskog, savremenog turskog, arapskog i perzijskog jezika. Od prvog srednjoškolskog rada, kojeg je objavio 1934. godine,¹¹ pa do posthumno objavljenog rada *Islamska prosvjeta i kultura*,¹² napisao je i objavio ukupno 186 bibliografskih jedinica, od kojih su mu 173 bibliografske jedinice objavljene za života, a još 13 posthumno. U bibliografiji njegovih radova,

⁸ *Orijentalni institut*, str. 45-51.

⁹ Isto, 110.

¹⁰ Vidjeti i: Ahmed S. Aličić, "In memoriam Dr Hazim Šabanović", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XIX, 1970-1971, Sarajevo 1973, str. 337-339.

¹¹ Hazim Šabanović, "Jedna crtica iz h/azreti/ Alijina života", *Dječiji novi behar*, god. II, br. 15-16, Sarajevo, 15. II 1934, str. 46-47.

¹² U: *Istorija Beograda I*, Prosveta, Beograd 1974, str. 414-420.

objavljenoj 1976. godine, navodi se da “9 predstavljaju zasebna djela, 57 članke iz enciklopedija, a ostalo su studije različitog obima i prilozi objavljeni u raznim periodičnim izdanjima.”¹³ Nakon toga su objavljena ponovljena izdanja knjiga *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*¹⁴ i *Evlija Čelebi, Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama*.¹⁵

Stvaralački opus Hazima Šabanovića može se, po mome mišljenju, podijeliti u četiri faze:

a) Prvi dio obuhvata vremenski period od 1934. do 1941. godine. To je vrijeme njegovog srednjoškolskog i fakultetskog obrazovanja. Tada je napisao i objavio ukupno 23 rada. U prvim prilogima i osvrtima piše kraće tekstove o islamu i pojedinim ličnostima iz historije islama, te o nekim istaknutim Bošnjacima iz osmanskog i austro-ugarskog perioda.¹⁶ Već tada pokazuje interes za naučna istraživanja kojima će, nakon diplomiranja i zaposlenja u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, započeti druga faza njegovog stvaralačkog opusa.

b) U periodu 1941–1945 napisao je i objavio ukupno 51 stručni i naučni rad.¹⁷ To je vrijeme u kojem Hazim Šabanović već počinje sazrijevati kao istraživač. I dalje piše o istaknutijim ličnostima i stvaraocima, ali u ovoj fazi pokazuje veće interesovanje za historijske teme i teme o islamu, a njegovi radovi izazivaju pažnju teologa, orijentalista i historičara osmanskog perioda. U drugoj fazi stvaralačkog opusa po prvi put javlja se i sa natuknicama u *Hrvatskoj enciklopediji*,¹⁸ a objavljuje i svoju prvu knjigu – *Gramatika turskog jezika s vježbenicom, čitankom i rječnikom*¹⁹ – u kojoj je ponudio osnove u izučavanju turskog jezika kao važnog preduslova za dalji rad na istraživanju bogate arhivske građe na tom jeziku.

c) Treći stvaralački period Hazima Šabanovića obuhvata vrijeme od 1948. do 1960. godine, tj. od zaposlenja u Gazi Husrev-begovoj biblioteci i na Pravnom fakultetu Sarajevu, te prvu deceniju rada u Orijentalnom institutu u Sarajevu. U tom najplodnijem dobu njegovog stvaralaštva ima ukupno 70 bibliografskih jedinica koje obuhvataju prijevode, knjige i radove većeg i manjeg obima, te enciklopedijske natuknice. Veliki dio opusa iz ovog perioda predstavljaju prijevodi deftera i drugih vrsta

¹³ Bisera Nurudinović, “Bibliografija radova dr Hazima Šabanovića”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* XII-XIII/1972-73, str. 11-31 (dalje: “Bibliografija”).

¹⁴ “Svjetlost”, OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo 1982.

¹⁵ “Sarajevo–Publishing”, Sarajevo 1996.

¹⁶ “Bibliografija”, str. 12-15.

¹⁷ Isto, str. 15-20.

¹⁸ “Bibliografija”, pod br. 51-52, 69-74.

¹⁹ Knjižara H. Ahmed Kujundžić, Sarajevo 1944.

dokumenata osmanske provenijencije, kao i tekstovi o osmanskoj arhivskoj građi i o pojedinim značajnijim arhivima u Sarajevu, Dubrovniku, Makarskoj i Zadru. Istovremeno, izučavajući dokumente osmanske i zapadne provenijencije piše više radova kojima skreće pažnju naučne i šire domaće i strane javnosti, a posebno knjigama: Evlija Čelebija, *Putopis: Odlomci o jugoslovenskim zemljama*²⁰ i *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*²¹ koje će, kao što će se vidjeti, doživjeti više izdanja i ostati do danas referentna literatura za brojna istraživanja.

Dr. Hazim Šabanović je kroz arhivska istraživanja dokumenata i osmanske i zapadne provenijencije, ali i kroz čitanje i proučavanje brojnih radova poznatih osmanista, stekao širi uvid u strukturu i organizaciju Osmanskog carstva kao cjeline, kao i stanja u pojedinim pokrajinama (*ejaletima*) i dijelovima tih pokrajina – *sandžacima*, što je iskoristio u pisanju pojedinih poglavlja za knjigu *Historija naroda Jugoslavije II*. Kako su u nastajanju ovog dvotomnog djela učestvovali do tada najpoznatiji i najcjedeniji historičari sa prostora tadašnje jugoslavenske države, bilo je prirodno da i Šabanović bude među autorima ovog najambicioznijeg i najvećeg projekta u jugoslavenskoj historiografiji. U ovoj knjizi Šabanović je bio autor četiri poglavlja.²²

Pored svega navedenog, Šabanović se javlja i kao autor 25 natuknica u *Enciklopediji Jugoslavije*²³ i četiri natuknice u *Vojnoj enciklopediji*.²⁴ Sa punom afirmacijom ozbiljnog, vrijednog i cijenjenog osmaniste ulazi u posljednju, četvrtu fazu svog stvaralačkog opusa.

d) Posljednja, četvrta faza stvaralačkog opusa dr. Hazima Šabanovića obuhvata period od 1960. pa do iznenadne smrti 22. 3. 1971. godine. U ovom periodu objavio je ukupno 40 bibliografskih jedinica. U odnosu na prethodni period to je znatno manje po broju, ali nikako ne i po obimu. Naime, tada je dr. Šabanović još intenzivnije radio na prijevodu osmanskih deftera, bilo individualno ili sa drugim kolegama, objavljuvao radove o pojedinim urbanim mjestima u Bosni i Hercegovini i Srbiji, te pripremao radove za pojedina poglavlja za knjigu *Istorija Beograda*, a posebno se angažirao na prikupljanju i obradi podataka za knjigu *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima* koja

²⁰ Preveo, uvod i komentar napisao H. Šabanović. Knjiga I, Sarajevo 1954.; Drugo izdanje, Sarajevo 1957; Knjiga II, Preveo i komentar napisao H. Šabanović, Sarajevo 1957.

²¹ Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knjiga XIV, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 10, Sarajevo 1959.

²² Vidjeti bilj. 70, 71, 72, 73.

²³ "Bibliografija", str. 23-25.

²⁴ Isto, pod br. 141-143.

je zbog iznenadne smrti ostala nedovršena. Nešto kasnije knjigu je u svojstvu redaktora za štampu priredio Ahmed S. Aličić, a objavljena je 1973. godine.

U ovoj fazi nastaju Šabanovićeve djela *Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*²⁵ i *Turski izvori za istoriju Beograda*,²⁶ te novo izdanje prijevoda *Putopisa* Evlije Čelebije,²⁷ kao i radovi o vojnom uređenju Bosne u 15. i 16. stoljeću, o nastanku i razvoju gradova Sarajeva i Beograda, ali i nekih manjim mjesta, poput Lepenice, Žepe ili Kraljeva.

U ovom periodu objavljeno je dvanaest natuknica koje je H. Šabanović priredio za *Enciklopediju Jugoslavije*,²⁸ a jedna natuknica objavljena je u novim izdanjima enciklopedija islama na engleskom i francuskom jeziku.²⁹

Osim naprijed spomenute *Književnosti Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*,³⁰ nakon smrti Hazima Šabanovića objavljena je *Istorija Beograda* u kojoj je on bio autor devet poglavlja. Posthumno su mu objavljena i dva nova izdanja prijevoda knjige Evlija Čelebi, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*,³¹ kao i obnovljeno izdanje knjige *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*.³²

Gledajući u cjelini naučni opus Hazima Šabanovića, možemo konstatirati da se pored prijevoda osmanskih izvora, u historijskim radovima orijentirao na proučavanje ustanova osmanskog timarskog sistema i posebno njihovog djelovanja na prostorima evropskog dijela Osmanskog carstva te, uporedo s tim, istraživao i položaj stanovništva na tim prostorima. "U svojim radovima Šabanović je bio savršeno temeljit i do pretjeranosti odgovoran. Takvim radom stvorio je svoj osebujan stil čije su osnovne karakteristike konciznost i jasnoća i koji nikada nije čisto faktografski suhoparan."³³

²⁵ Objavljeno 1964. godine u seriji *Monumenta Turcica* Orijentalnog instituta u Sarajevu.

²⁶ Objavljeno 1964. godine kao izdanje Istorijskog arhiva Beograda.

²⁷ Objavljeno u izdanju "Svjetlosti", Sarajevo 1967. godine.

²⁸ "Bibliografija", str. 28-29 i 31.

²⁹ *The Encyclopaedia of Islam*. New edition. Volume III, 1971, pp. 340-342; *Encyclopédie de l'Islam*. Nouvelle édition. Tome III, 1971, pp. 351-352.

³⁰ Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Biobibliografija)*, Redigovao i za štampu pripremio A. S. Aličić, "Svjetlost", Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo 1973.

³¹ "Veselin Masleša", biblioteka "Kulturno nasljeđe", Sarajevo 1973; *Isto*, "Sarajevo-Publishing", Sarajevo 1996.

³² "Svjetlost", Sarajevo 1982.

³³ A. S. Aličić, "In memoriam Dr Hazim Šabanović".

Uporedo s tim, u enciklopedijskim natuknicama po prvi put je kratko i jezgrovito pisao o pojedinim istaknutijim ličnostima koje su u osmanskoj državi zauzimale značajne političke i vojne položaje, kao i o brojnim stvaraocima koji su iza sebe ostavili vrijedne tragove u nauci, kulturi i umjetnosti.

Hazim Šabanović se u radu odlikovao marljivošću, prilježnošću i naučnom radoznavnošću, te velikom erudicijom, a svoje mlađe saradnike plijenio je spremnošću i nastojanjima je da im prenese svoja iskustva i nesebično ih uputi na put naučnog razvoja. Time ih je spašavao od “praznog hoda” i skraćivao put za ulazak u ozbiljniji naučni rad. To su posebno znali tadašnji mlađi naučni kadrovi Orijentalnog instituta u Sarajevu kojima je svakodnevno pružao savjete i kroz osmišljenu organizaciju naučnog rada pomagao im u naučnom napredovanju.

Izuzetan trud i angažovanje pokazao je u izdavačkoj djelatnosti Orijentalnog instituta, kako u časopisu *Prilozi za orijentalnu filologiju*, tako i u radu na serijama *Monumenta Turcica* i *Posebna izdanja*. Sva publikovana izdanja u kojima se javljao kao autor, koautor ili urednik bila su vrhunski i naučno i tehnička uređena i opremljena u skladu sa mogućnostima toga vremena. Time je i Orijentalni institut kao naučna ustanova postigao respektabilan nivo u oblasti izdavačke djelatnosti iz domena svoga rada. Jednom riječju “on je u stvari bio osnovni stub ove ustanove”.³⁴

Zbog naučnog ugleda kojeg je kao vrstan orijentalista stekao svojim radom, dr. Hazim Šabanović je bio poznat i u međunarodnim naučnim krugovima pa je, između ostalog, bio “član međunarodne komisije za jugoistočnu Evropu, član međunarodne komisije za istoriju gradova, član komisije za balkanološka istraživanja, i kao vanjski saradnik rukovodio je odsjekom za turski period Balkanološkog instituta u Beogradu”.³⁵

Interesantno je primijetiti da i pored ovako impozantnog naučnog opusa i međunarodnog ugleda, dr. Hazim Šabanović nije nikada bio pozvan da održi bar jedno predavanje studentima ili da bude član komisije za odbranu magistarskih ili doktorskih disertacija na Odsjeku za orijentalistiku ili Odsjeku za istoriju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Isto tako nije nikada izabran ni za člana Naučnog društva Bosne i Hercegovine, koje je još u njegovo vrijeme preraslo u Akademiju nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Međutim, naučni opus kojeg je iza sebe ostavio dr. Hazim Šabanović na najbolji način pokazuje gdje mu je mjesto u poslu kojem je posvetio cio život.

³⁴ Isto, str. 339.

³⁵ Isto, str. 339.

Ovdje ćemo pokušati da se osvrnemo na pojedine dijelove Šabanovićevo stvaralačkog opusa u kojem se ogledaju različitosti u načinu pripreme i temama koje su bile predmet njegovog naučnog interesovanja.

a) Naučnoprevodilački rad

Hazim Šabanović se već u prvim godinama rada kao kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu počinje javljati i kao prevodilac osmanskih izvora. Upravo prijevodi, kojima je u različitim periodima svog naučnog posla s pravom posvećivao veliku pažnju, predstavljaju veliku vrijednost i imaju nezaobilazan značaj u historiografiji Bosne i Hercegovine. U vremenu dok je on živio i radio u ovoj oblasti, nijedan osmanista kod nas nije preveo ni objavio više izvora osmansko-turskog porijekla nego što je to učinio Šabanović. "U tom poslu on je bez sumnje predvodnik u našoj istoriografiji."³⁶

Iz bibliografije radova Hazima Šabanovića može se vidjeti da je, iako je već u ranoj fazi svoga rada ukazivao na značaj izvora osmanske provenijencije i u tekstovima donosio kraće prijevode sa osmansko-turskog, period njegovog najintenzivnijeg i najplodnosnijeg prevodilačkog rada bio razdoblje od 1948. do 1960. godine, koje smo ranije označili trećom fazom njegovog stvaralačkog opusa. Ovdje ćemo dati kraće osvrtne na neke od prijevoda iz ovog perioda.

Radeći kao bibliotekar novoosnovanog Pravnog fakulteta u Sarajevu, Šabanović je preveo više dokumenata sa osmansko-turskog i objavio ih pod naslovom "Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća."³⁷ Među njima je i prijevod *Ahdname* sultana Mehmeda II Fatihha kojom se bosanskim franjevcima garantuju vjerske slobode, te lična i materijalna sigurnost. Zbog političke nepodobnosti ove prijevode nije mogao potpisati punim imenom i prezimenom, pa čak ni inicijalima.

Pokretanje časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju* otvorilo je novi prostor za prijevode kako osmanskih dokumenata, tako i drugih vrsta tekstova, poput epigrafskih natpisa. Već u prvom broju ovog časopisa objavljuje prijevode dviju kanunnama Bosanskog sandžaka iz prve polovine 16. stoljeća.³⁸ U istom broju objavio je i rad pod naslovom "Natpis na Kasapčića mostu u Užicu i njegov autor pjesnik Džabi Čelebi",³⁹

³⁶ Isto, str. 338.

³⁷ *Istorijsko-pravni zbornik*, godina I, broj 2, Sarajevo 1949. godine, str. 177-208

³⁸ "Kanunnama Bosanskog sandžaka iz godine 922/1516.", *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom* (u daljem tekstu: *POF*) I/1950, Sarajevo 1950, str. 163-166; "Kanunnama Bosanskog sandžaka iz godine 948/1541.", str. 166-167.

³⁹ *Isto*, str. 156-161,

a već u narednom broju prilog “Natpisi nad nadgrobnim spomenicima Malkoč-bega i njegovog sina Džafer-bega”⁴⁰ i rad “Dvije najstarije vakufname u Bosni”⁴¹, sa prijevodom vakufnama od kojih je jedna na arapskom, a druga na osmanskome turskom. I u slijedećem broju ovog časopisa predstavio se prijevodom jedne vakufname s arapskog.⁴²

Potaknut opisima putovanja, krajeva i ljudi u rukopisu *Seyahatname* osmanskog putopisca Evlije Čelebije, Šabanović se posvetio prevodenju dijelova koji se odnose naše krajeve. Prvi prijevod dijela *Putopisa* objavljen je 1954. godine, a njemu se je vraćao i narednih godina i dopunjavao ga.⁴³ Tako je 1957. godine uz drugo izdanje prve knjige *Putopisa*⁴⁴ štampan i prijevod druge knjige.⁴⁵ Već smo ranije spomenuli kako je Šabanovićev prijevod *Putopisa* Evlije Čelebije doživio više izdanja, od kojih neka i nakon njegove smrti. Vrijednost ovog prijevoda je ne samo u jasnoći i konciznosti nego i u činjenici da je opremljen sa brojnim fusnotama u kojima se daju objašnjenja određenih termina, toponima, historijskih činjenica i slično.

Radeći u Orijentalnom institutu na obradi osmanskih dokumenata, Šabanović je učestvovao i u timskom radu na projektu prevodenja kanunnama iz 15. i 16. stoljeća koje su 1957. godine objavljene pod zajedničkim naslovom *Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliški, Crnogorski i Skadarski sandžak*,⁴⁶ a od kojih je on preveo dvije: *Kanun-namu Bosanskog sandžaka iz 922/1516. godine* i *Kanun-namu Bosanskog sandžaka iz 948/1542. godine*.⁴⁷

Iako u periodu od 1957. i 1964. godine traje pauza u objavljivanju novih prijevoda Hazima Šabanovića, to ne znači da on i dalje ne radi na prevodenju osmanskih dokumenata. Rezultat toga rada bilo je i objavljivanje knjige *Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz*

⁴⁰ *POF* II/1951, Sarajevo 1952, str. 249-258.

⁴¹ *Isto*, str. 5-38.

⁴² “Najstarije vakufname u Bosni. III. Vakufnama Mustajbega Skenderpašića za njegove zadužbine u Sarajevu”, *POF* III-IV/1952-53, Sarajevo 1953, str. 403-413.

⁴³ Evlija Čelebija, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Preveo, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović, Knjiga I, “Svjetlost”, Sarajevo 1954.

⁴⁴ *Isto*, Drugo izdanje, “Svjetlost”, Sarajevo 1957.

⁴⁵ Evlija Čelebi, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*. Preveo i komentar napisao Hazim Šabanović, Knjiga II, “Svjetlost”, Sarajevo 1957.

⁴⁶ *Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliški, Crnogorski i Skadarski sandžak*, Saopštavaju: Dr. Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić i dr. Hazim Šabanović, Orijentalni institut, Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia, Tomus primus, Serija I, Zakonski spomenici 1, Sv. 1, Sarajevo 1957.

⁴⁷ *Isto*, str. 19-33 i 59-69.

1455. godine u kojoj je on, pored prijevoda ovog katastarskog popisa donio opširan uvod i komentare, te rječnik termina sa registrom ličnih imena i geografskih naziva.⁴⁸ Interesantno je primijetiti da su prikaze ovog deftera uradili samo dr. Bogumil Hrabak⁴⁹ u Beogradu i dr. Ignacije Voje⁵⁰ u Ljubljani a, koliko mi je poznato, po objavljivanju ovog djela u Sarajevu nije bilo prikaza ovog prijevoda niti se ukazalo na njegov značaj. No, bez obzira na to, svi orijentalisti i historičari osmanskog perioda od njegovog objavljivanja do danas koriste i citiraju podatke iz ovog deftera koji zaslužuje sva priznanja i uvažavanja i za način obrade i za prijevod ovog historijskog izvora.

Šabanovićev intenzivan rad na izučavanju osmanskih dokumenata, ne samo sa prostora Bosne i Hercegovine nego i susjednih zemalja, rezultirao je knjigom u kojoj je dao prijevode osmanskih izvora o srpskoj revoluciji 1804. godine, te izradio rječnik termina i tehničkih naziva,⁵¹ a nekoliko godina kasnije i prijevodom izvora za historiju Beograda i okoline iz 15. i 16. stoljeća, također sa rječnikom termina i registrom ličnih imena i geografskih naziva.⁵² Riječ je o obimnim djelima koja zajedno imaju preko 1.000 stranica, što je samo jedan od pokazatelja vrijednosti prijevoda ovih dokumenata.

Nakon smrti Hazima Šabanovića, njegov mlađi kolega Ahmed S. Aličić, koji i sam prevodi osmanske deftere i druge izvore osmanske provenijencije, u osvrtu na Šabanovićeve prijevode popisa krajišta Isa-bega Ishakovića iz 1455. godine i popisa Beograda i okoline 1476-1566. godine, ukazao je na višestruku vrijednost ovih prijevoda u kojima je Šabanović "pokušavao da iznađe najpodesniji način izdavanja ovih komplikovanih dokumenata i da ih učini što pristupačnijim naučnoj i drugoj javnosti, zatim da kritikom i naučnom aparaturom oživi ove izvore i da olakša rad drugim obrađivačima tih izvora. Ovo treba istaći

⁴⁸ *Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine* (Hicri 859 tarihli suret-i defter-i mücmel vilayet-i Yeleç ve Izveçan ve Hodidede ve Senica ve Ras ve Usüb ve Kalkandelen me'a tevabi'iha), Uvod, turski tekst, prevod i komentari H. Š., Orijentalni institut u Sarajevu, *Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia*, Tomus Secundus, Serija II, Defteri, Knjiga 1, Sarajevo 1964.

⁴⁹ *Istorijski glasnik* 1, Beograd 1965, str. 120-123.

⁵⁰ *Zgodovinski časopis* XXIII, 3-4, Ljubljana 1969, str. 308-313.

⁵¹ *Turski dokumenti o srpskoj revoluciji 1804*. Knjiga I. Spisi Carske kancelarije 1789-1804. Uredio i preveo Hazim Šabanović, Istorijsko društvo Narodne Republike Srbije, Beograd 1956.

⁵² Hazim Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda*. Knjiga prva, sveska prva. Katastarski popisi Beograda i okoline 1476-1566. Istorijski arhiv Beograda, Građa za istoriju Beograda, Beograd 1964.

posebno zbog toga što u osmanistici uopće, ne postoji jedan utvrđeni način izdavanja ovih izvora. Na taj način njegova objašnjenja i terminološki rječnici u stvari predstavljaju prave male studije i, bez pretjerivanja, krajnja dostignuća nauke o tome.”⁵³

Da je u toku svog radnog života uradio samo navedene prijevode, bilo bi dovoljno da bude među najistaknutijim osmanistima svoga vremena.

b) Udžbenik i knjige

Već u prvim fazama svog naučnog rada Šabanović je uočio potrebu poznavanja osmansko-turskog jezika kako bi se mogli obrađivati, prevoditi i koristiti brojni osmanski dokumenti na prostorima tadašnje jugoslavenske države. Tako je svoj kraći rad *Naše zanimanje za turski jezik u prošlosti (Iz predgovora gramatike turskog jezika)*⁵⁴ iskoristio kao uvod u udžbenik koji je uskoro objavljen pod naslovom *Gramatika turskog jezika s vježbenicom, čitankom i rječnikom*.⁵⁵ Udžbenik je rađen po uzoru na gramatike i priručnike koji su objavljeni na Zapadu i služio je kao koristan priručnik za upoznavanje sa specifičnostima turskog jezika i njegove gramatike.

Svoju doktorsku disertaciju Hazim Šabanović je objavio 1959. godine kao knjigu pod naslovom *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*.⁵⁶ I poslije pet decenija ovo je najvrjednija knjiga u kojoj se govori o administrativno-upravnoj organizaciji Bosne i Hercegovine, odnosno Bosanskog ejaleta, kako se od 1580. godine službeno zvala novoosnovana osmanska pokrajina. Ona je obuhvatala cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine sa dijelovima teritorije današnje susjedne Srbije, Hrvatske i Crne Gore. Ovom disertacijom dr. Šabanović je pokazao da je temeljito upoznao administrativno-upravnu organizaciju Osmanske države i da je u pripremi ove knjige, pored osmansko-turskih izvora i literature, koristio i za to vrijeme najznačajnije podatke zapadne provenijencije. O svom opredjeljenju za ovaj prostor, Šabanović kaže: “Ja sam za izučavanje u prvi red stavio bosanski pašaluk stoga što je to bio najznačajniji, najsloženiji i najinteresantniji turski upravni organizam u našim zemljama.” Zbog velikog interesa javnosti knjiga je

⁵³ A. S. Aličić, “In memoriam Dr Hazim Šabanović”, str. 338.

⁵⁴ *Osvit* II, 84, Sarajevo 11. X 1943, str. 6.

⁵⁵ H. Šabanović, *Gramatika turskog jezika s vježbenicom, čitankom i rječnikom*, Knjižara H. Ahmed Kujundžić, Sarajevo 1944.

⁵⁶ Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knjiga XIV, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 10, Sarajevo 1959.

doživjela i drugo izdanje u kojem je akademik Avdo Sućeska, između ostalog, napisao kako ovo djelo "...sa naučne i naučno-istraživačke strane ima trajnu vrijednost za našu nauku i kao takvo ono je nezaobilazno u svim daljim naporima na izučavanju prošlosti Bosne pod Turcima."⁵⁷

Posebno mjesto među objavljenim rezultatima Šabanovićevog naučnog rada pripada posthumno štampanoj knjizi *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Biobibliografija)*, koja je već ranije spomenuta. Kao iskusni istraživač koji ima senzibiliteta prema onome što radi, dr. Šabanović je duži vremenski period strpljivo i znalački prikupljao građu o brojnim do tada poznatim i manje poznatim ličnostima i stvaraocima sa ovih prostora na svim poljima pisanog stvaralaštva. Pišući o njima i njihovom radu pisao je i jednu veliku do tada nedovoljno napisanu kulturno-obrazovnu historiju bošnjačkog naroda, u to vrijeme priznatom pod imenom Muslimani. Smrt ga je pretekla da knjigu u potpunosti dovrši, ali i kao takva, ona i danas predstavlja jedinstven izvor za dalja proučavanja ovog stvaralaštva i temelj na kojem se nadograđuje istraživački rad na ovom polju.

Imajući u vidu naprijed iznesene podatke Šabanovićevim djelima koja su objavljena u obliku knjiga, bilo da je riječ o prijevodima, udžbeniku ili naučnim studijama, možemo konstatirati da ih je, uzimajući u obzir i obnovljena izdanja, ukupno 11, što uistinu predstavlja zavidan broj izdanja ovog autora.

c) Naučni radovi, prilozi i osvrti

Posebnu vrijednost i važnost u Šabanovićevom naučnom opusu imali su brojni historijski radovi, prilozi i osvrti. Prateći tematski i hronološki njegovu bibliografiju, možemo vidjeti da je prve radove sa historijskom tematikom počeo pisati u studentskim danima kada se javlja sa člancima i priložima koji se odnose na osmanski period u historiji Bosne i Hercegovine i bošnjačkog naroda, a slične teme obrađuju i kraći tekstovi koje piše i nakon diplomiranja. Iz tog perioda su kratki radovi "Gazi Husrev-beg, carski vezir i najveći bosanski dobrotvor"⁵⁸ i "Položaj Bosne u osmanlijskom carstvu"⁵⁹, te prvi veći i ozbiljniji rad – "Popis kadiluka u Evropskoj Turskoj od Mostarca Abdullaha Hurremovića"⁶⁰ u kojem je predstavio djelo koje je nastalo 1158/1745. godine, a napisano

⁵⁷ Isto, "Svjetlost", Sarajevo 1982. "Uz drugo izdanje", str. 250.

⁵⁸ *Hrvatski narod*, III, Sarajevo 22. 10. 1941, str. 13-14.

⁵⁹ *Osvit*, god. I, Sarajevo 29. 11. 1942, str. 3.

⁶⁰ *Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja* LIV/1942, Sarajevo 1943, str. 307-357.

je na turskom jeziku. Zanimljiv je i rad o Ahmed-paši Hercegoviću, koji je izlazio u nekoliko nastavaka.⁶¹

U poslijeratnom periodu pojavljuje se nekoliko radova historijske tematike, kao što su: "Upravna podjela jugoslovenskih zemalja pod turskom vladavinom do Karlovačkog mira 1699. godine"⁶², "Da li je postojao Beogradski pašaluk?"⁶³, "Ko je osnovao sarajevsku Ferhadiju. (Iz istorije spomenika kulture)"⁶⁴. Svi oni pokazuju kako je Šabanović radove pisao na osnovu prvorazrednih historijskih izvora. Izuzetno vrijednim i korisnim, može se kazati pionirskim radovima, kao što su "Pitanje turske vlasti u Bosni do pohoda Mehmeda II 1463. godine"⁶⁵, "O organizaciji turske uprave u Srbiji u XV i XVI vijeku"⁶⁶, "Bosansko krajište 1448-1463"⁶⁷, "Bosanski sandžakbeg Skender"⁶⁸ i "Je li postojao grad Vrhbosna?"⁶⁹, Šabanović se potvrđuje kao jedan od najboljih znalaca historije evropskog dijela Osmanskog carstva.

Dotadašnji Šabanovićev rad bio je najbolja preporuka redakciji druge knjige *Historije naroda Jugoslavije* da mu povjeri pisanje pojedinih poglavlja koja su spadala u djelokrug njegovog naučničkog interesa. Kroz poglavlja *Slavonija*,⁷⁰ *Jugoslavenski narodi u doba opadanja turskog feudalizma*,⁷¹ *Islamska kultura u jugoslovenskim zemljama do XVIII stoljeća*⁷² i *Bosanski pašaluk u XVIII stoljeću*,⁷³ Hazim Šabanović je pokazao svu širinu svojih interesovanja i znanje koje posjeduje, te ukazao na potrebu daljih naučnih istraživanjima o navedenim temama. Neka od napisanih poglavlja bila su u pravom smislu nepoznanica za širu javnost.

⁶¹ Hazim Šabanović, "Ahmed-paša Hercegović", *Osvit* II, 47, str. 1 i 2; 48, str. 2 i 3; 49, str. 2 i 3; 50, str. 2 i 3, Sarajevo 1943.

⁶² *Godišnjak istorijskog društva Bosne i Hercegovine* IV/1952, Sarajevo 1952, str. 171-204.

⁶³ *Istorijski glasnik* 1-2, Beograd 1954, str. 193-207.

⁶⁴ *Glasnik VIS* IV, 1-4, Sarajevo 1953, str. 32-40.

⁶⁵ *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine* VII/1955, Sarajevo 1955, str. 37-51.

⁶⁶ *Istorijski glasnik*, 3-4, Beograd 1955, str. 59-78.

⁶⁷ *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine* IX/1957, Sarajevo 1958, str. 177-220.

⁶⁸ *Istorijski glasnik* I, Beograd 1955, str. 111-127.

⁶⁹ *Urbanistički problemi* I, Sarajevo 1958, str. 52-55.

⁷⁰ *Historija naroda Jugoslavije*, knj. II, Poglavlje XIII i XXVI, Zagreb 1959, str. 205-214. i 622-628.

⁷¹ *Isto*, Poglavlje XV, str. 477-490.

⁷² *Isto*, Poglavlje XXIV, str. 602-612.

⁷³ *Isto*, Poglavlje XLIX, str. 1318-1341.

U posljednjoj deceniji svoje stvaralačke djelatnosti dr. Hazim Šabanović je napisao i objavio sljedeće radove: “Postanak i razvoj Sarajeva”,⁷⁴ “Vojno uređenje Bosne od 1463. do kraja XVI stoljeća”,⁷⁵ “Lepenica u prvom stoljeću turske vladavine”,⁷⁶ “Žepa i njena okolina u prvim decenijama turske vlasti”,⁷⁷ “Teritorijalno širenje i građevni razvoj Sarajeva u XVI stoljeću”,⁷⁸ “Iz prošlosti naselja Kraljeva i okoline pod turskom vlašću”,⁷⁹ “Urbani razvitak Beograda od 1521. do 1688. godine”.⁸⁰ Kako se može vidjeti, svi ovi radovi su sa historijskom tematikom, a jedini izvan tih okvira bio je rad “Hasan Kafi Pruščak (Ḥasan Kāfī b. Turḥān b. Dāvūd b. Ja‘qūb az-Zībī al-Aqḥiṣārī al-Bosnawī)”⁸¹ koji će kasnije ući u knjigu *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*. I posljednjim radovima posthumno objavljenim u knjizi *Istorija Beograda*, Šabanović se ponovo vraća historijskim, i na samom kraju kulturnohistorijskim temama: *Politička istorija od 1521. do 1688. godine*,⁸² *Beograd kao upravno središte smederevskog sandžaka*,⁸³ *Komunalno uređenje i uprava*,⁸⁴ *Garnizoni*⁸⁵; *Beogradska kapetanija*,⁸⁶ *Gradska privreda*,⁸⁷ *Stanovništvo*,⁸⁸ *Tvrđava i varoš*⁸⁹ i *Islamska prosveta i kultura*.⁹⁰

Gledano sa ove vremenske distance, možemo primijetiti da je u pisanju historijskih članaka najviše pažnje posvećivao urbanim mjestima. Svojim radovima o Sarajevu i Beogradu nesumnjivo je trajno zadužio ova dva grada da mu spominju i obilježe ime. Pisanjem na ovu temu

⁷⁴ *Radovi*, knjiga XIII, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 5, Sarajevo 1960, str. 71-115.

⁷⁵ *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XI/1960, Sarajevo 1961, str. 173-224.

⁷⁶ Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knj. III, Sarajevo 1963, str. 193-207.

⁷⁷ U koautorstvu sa V. Palavestrom, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, NS XIX, Sarajevo 1964, str. 39-44.

⁷⁸ *Radovi*, knjiga XXVI, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 9, Sarajevo 1965, str. 29-53.

⁷⁹ *Naša prošlost, istorijska revija* 1-2, Kraljevo 1968, str. 3-16.

⁸⁰ *Godišnjak grada Beograda* XVII, Beograd 1970, str. 5-41.

⁸¹ *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XIV-XV/1964-1965, Sarajevo 1969. godine, str. 5-31.

⁸² *Istorija Beograda* I, “Prosveta”, Beograd 1974, str. 323-334.

⁸³ *Isto*, str. 335-336+16 slika.

⁸⁴ *Isto*, str. 337-340.

⁸⁵ *Isto*, str. 341-345.

⁸⁶ *Isto*, str. 346-348.

⁸⁷ *Isto*, str. 349-358.

⁸⁸ *Isto*, str. 385-388.

⁸⁹ *Isto*, str. 389-413.

⁹⁰ *Isto*, str. 414-420.

dr. Šabanović je dao model mlađim generacijama kako i na koji način treba o tome pisati. Posebno je u radovima o gradovima pokazao kako se skupljaju i interpretiraju dokumenti koji se ne nalaze na jednom mjestu i kako ih sastaviti u jednu jasnu i preglednu cjelinu.

d) Enciklopedijske natuknice

Po svojoj brojnosti i raznovrsnosti Šabanovićeve enciklopedijske natuknice zaslužuju da se o njima posebno govori. Tokom svog tridesetogodišnjeg rada Hazim Šabanović je napisao i objavio u više enciklopedija ukupno 57 natuknica. Njihova vrijednost je tim veća što su mnoge od njih pravi članci, a skoro sve su bile po prvi put dostupne intelektualnoj javnosti. Prve natuknice objavljuje u *Hrvatskoj enciklopediji*, za koju je priredio 12 natuknica,⁹¹ četiri je objavio u drugoj knjizi *Vojne enciklopedije*,⁹² dok ih je za *Enciklopediju Jugoslavije* napisao ukupno 40.⁹³ Za nova izdanja Brillovih enciklopedija islama na engleskom i francuskom jeziku Šabanović je uradio natuknicu *Hersek-zāde, Ahmed Pasha*.⁹⁴

Samo oni koji ne znaju kako se pišu i šta znače ove natuknice neće shvatiti njihovu važnost i mukotrpnost napisanog. Njihova vrijednost bila je tim veća što je po prvi put napušteno mitološko pisanje i kazivanje o pojedinim ličnostima i pojmovima, te su oni obrađeni na osnovi historijskih činjenica. Sadržaj tih natuknica za mlađe istraživače je često služio kao osnova njihovog daljeg i dubljeg proučavanja određenih ličnosti ili događaja. Putem ovih natuknica šira javnost se po prvi put upoznala sa pojedinim istaknutijim ličnostima iz osmanskog perioda.

*

Rezimirajući cio životni put ovog istaknutog naučnika možemo vidjeti da je on bio izuzetno interesantan i dinamičan. Šabanović je polahko i temeljito ulazio u nauku, bez želje za velikim isticanjem, ali ne dozvoljavajući ni potcjenjivanje. Vremenom je stekao veliki ugled u naučnim krugovima. Ime mu je postalo poznato i priznato ne samo na prostora tadašnje jugoslavenske države nego i šire regije. Podjednako je

⁹¹ Vidjeti: "Bibliografija", pod br. 34-36, 50-52 i 69-74.

⁹² *Vojna enciklopedija* II, Beograd, 1959. Vidjeti: "Bibliografija", pod br. 141-144.

⁹³ *Enciklopedija Jugoslavije* I-VIII, Beograd 1955-1971. Po knjigama i godinama broj Šabanovićevih jedinica iznosi: I, 1955 – 16; II, 1956 – 6; III, 1958 – 7; IV, 1960 – 6; V, 1962 – 1; VII, 1968 – 2 i VIII, 1971 – 2. Pojedinačno vidjeti u: "Bibliografija".

⁹⁴ Vidjeti bilj. 29.

uvažavan kao prevodilac – bilo da su to defter ili druge vrste osmanskih dokumenata, bilo putopisna literatura – u svim prijevodima je svojim napomenama i komentarima pokazivao upućenost u ono što prevodi. S druge strane, kao autor knjiga iz oblasti opće i kulturne historije, ali i književnog stvaralaštva na orijentalnim jezicima, te brojnih drugih raznovrsnih studija, članaka i enciklopedijskih natuknica, Šabanović uvijek suvereno vlada materijom koju obrađuje. “Pronalaženje i povezivanje činjenica u jednu kompaktnu cjelinu, a da ne bude pretrpana ni razvučena mogu činiti samo naučnici velikih sposobnosti i znanja. To je Šabanović radio na vanredno vješt način, čineći ove svoje radove štivom lakim za čitanje i običnom čitaocu.”⁹⁵

Koliko god je Šabanoviću rad u Orijentalnom institutu bio višestruko koristan, toliko je i ova naučna institucija dobila njegovim radom i ugledom. U svojstvu saradnika sa prijevodima i radovima, kao i urednika časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju*, te autora i urednika u edicijama *Monumenta Turcica* i *Posebna izdanja*, Hazim Šabanović je doprinio da Orijentalni institut bude prepoznat i po svojim izdanjima koja su sa najvećim uvažavanjem primljena ne samo među orijentalistima i osmanistima nego i kod svih drugih koji su se interesirali za osmanski period. Jednom riječju, nesumnjiv je njegov doprinos u naučnom razvoju Orijentalnog instituta “kako u pogledu organizacije naučnog rada tako i u pogledu uzdizanja mlađeg kadra”.⁹⁶

I na kraju, značaj sveukupnog opusa dr. Hazima Šabanovića najbolje pokazuje činjenica da se njegovo djelo koristi i citira u svim istraživanjima i radovima koji se bave temama o kojima je on pisao. To je najveće priznanje i potvrda o tome ko je bio i kakvo mjesto kao naučnik zauzima dr. Hazim Šabanović.

OSVRT NA LIČNOST I DJELO dr. HAZIMA ŠABANOVIĆA

Sažetak

Među najistaknutijim osmanistima XX stoljeća ne samo u Bosni i Hercegovini nego i u široj regiji dr. Hazim Šabanović zauzima jedno od prvih mjesta. Ugled velikog naučnika kojeg je stekao, rezultat je njegovog velikog opusa u oblasti osmanistike. O tome svjedoče Šabanovićeve prijevodi osmanskih deftera i druge izvorne arhivske građe, kao i brojne studije i radovi.

⁹⁵ A. S. Aličić, “In memoriam Dr Hazim Šabanović”, str. 338.

⁹⁶ *Isto*, str. 339.

Uz neke manje poznate podatke iz biografije Hazima Šabanovića, u ovom radu je predstavljen njegov stvaralački opus kojeg čini 186 bibliografskih jedinica. On je hronološki podijeljen na četiri faze, sa kratkim predstavljanjem njegovog kretanja i rada u svakoj od tih faza. U tematskoj podjeli njegov ukupan rad je razvrstan u četiri oblasti: a) *Naučnoprevodilački rad*; b) *Udžbenik i knjige*; c) *Naučni radovi, prilozi i osvrti* i d) *Enciklopedijske natuknice*. U radu je dat kraći osvrt na one bibliografske jedinice koje se po obimu, tematici, važnosti za dalja istraživanja ili nekim drugim specifičnostima naročito ističu.

Cio životni i radni put ovog istaknutog naučnika bio je izuzetno interesantan i dinamičan. Šabanović je polahko i temeljito ulazio je u nauku i vremenom stekao veliki ugled u naučnim krugovima. Podjednako je uvažavan kao prevodilac – bilo da su to defter ili druge vrste osmanskih dokumenata, bilo putopisna literatura – u svim prijevodima je svojim napomenama i komentarima pokazivao upućenost u ono što prevodi. S druge strane, kao autor knjiga iz oblasti opće i kulturne historije, ali i književnog stvaralaštva na orijentalnim jezicima, te brojnih drugih raznovrsnih studija, članaka i enciklopedijskih natuknica, Šabanović uvijek suvereno vlada materijom koju obrađuje.

Svojim radom u Orijentalnom institutu u Sarajevu doprinio je ugledu ove naučne institucije. Pisanje o naučnom opusu dr. Hazima Šabanovića nerazdvojivo je i pisanje o Orijentalnom institutu u Sarajevu. Tu su nastali i prijevodi većine objavljenih deftera, kao i naučna djela ovog istinskog erudite i zaljubljenika u nauku kojoj je posvetio cijeli život.

AN OVERVIEW ON THE PERSONALITY AND WORK OF Dr HAZIM ŠABANOVIĆ

Summary

Dr Hazim Šabanović was one of the most prominent researchers in Ottoman studies of the 20th century, not only in Bosnia and Herzegovina, but also in a wider area. His reputation of a great academic is the result of his grand opus in the field of Ottoman studies. Šabanović's translations of the Ottoman defters and other archival material testify to that, as do his numerous studies and papers.

Apart from some lesser known information from the biography of Hazim Šabanović, this paper presents his creative opus consisting of 186 bibliographical units. It is chronologically divided into four phases, with a short presentation of his orientation and work in each of these phases. In the thematic division, his complete work is classified into

four parts: *a) Academic and translation work; b) Textbook and books; c) Academic papers, contributions and reviews and d) Encyclopedic entries.* The paper gives a short review of these bibliographic units which are prominent in their length, theme and importance for further research, or because they are especially noted for some other peculiarities.

The whole life and working journey of this prominent academic was very interesting and dynamic. Šabanović slowly and thoroughly entered this field of science and in time he earned a good reputation in academic circles. He was also equally well respected as a translator – whether he translated defters or other kinds of Ottoman documents, or travelogue literature – in all his translations he showed his knowledge of the translating material by his notes and commentaries. On the other hand, as an author of books in the field of general and cultural history, and also in the field of literary creativity in Oriental languages, as well as the author of numerous other studies, articles and encyclopedic entries, Šabanović always dealt his material superbly.

By working at the Institute for Oriental Studies in Sarajevo he contributed to the reputation of this academic institution. When one writes on the opus of Dr Hazim Šabanović, one automatically writes about the Institute for Oriental Studies in Sarajevo. That is the place where the largest number of defters has been translated, as it is also where the academic works of this true erudite and lover of science that he committed whole his life to are.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Ottoman studies, historical sources, Hazim Šabanović, biography, bibliography.